

УДК 130.2:929 Вернадський: 502.2

В. І. Бугайов*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка***СУЧАСНІ СИМВОЛИ В КОНТЕКСТІ НООСФЕРНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
«МИНУЛЕ – ТЕПЕРІШНЄ – МАЙБУТНЄ» В. ВЕРНАДСЬКОГО**

Стаття аналізує філософські погляди духовності символів сучасної культури в контексті ноосферної концепції В. Вернадського. Автор вказує на квазікультурні тенденції становлення символів сучасності – порушення синхронізації сучасної культури; розвиток утопічного символічного світобачення «каліфорнійської ідеології»; преформації творчого пориву сучасної культурної еліти. Висока культура загубилася в лабіринтах символізації товарів і технологій. Концепція В. Вернадського вказує на те, що потрібна одночасна праця в різноманітних галузях пізнання.

Ключові слова: ноосферна концепція «минуле – теперішнє – майбутнє», символ, Каліфорнійська ідеологія, преформація.

Сучасний світовий універсум світової культури має величезний духовний евристичний потенціал. Мислителі минувшини змушують нас, як завжди, звертатись до спадщини культури, її артефактів та символів. Ми розуміємо, що без традицій культури неможливо орієнтуватись в сьогоденні та будувати гармонійні основи майбутнього. У подоланні бездуховності культури В. Вернадський бачив суттєву ознаку: поряд із науковою творчістю повинна бути і творчість релігійна. Уявлення про світ як механічну побудову не зможе удосконалити духовні запити сучасного людства. Культура повинна нести глибинну гармонійну взаємодію всіх аспектів людської діяльності, тісно пов'язаною з осмисленням природи Всесвіту.

Аналіз наукових досліджень духовності символів сучасної культури свідчить, що цей аспект знайшов своє відображення у філософській та культурологічній літературі. Даними питаннями займаються російські вчені – О. Волкова, В. Сулімов, Е. Яковлев; українські – В. Бурлачук, В. Личковах, І. Мартинюк, Г. Почепцов. Водночас у дослідженнях сучасних символів культури немає аналізу їх становлення в контексті ноосферної концепції «минуле – теперішнє – майбутнє» В. Вернадського. Метою статті є аналіз філософських поглядів духовності сучасних символів в контексті ноосферної концепції. Мета потребує розв'язання наступних завдань:

По-перше, аналіз синхронізації сучасних символів культури;

По-друге, аналіз символізації сучасного інформаційного простору;

По-третє, аналіз віртуального символічного світосприйняття;

По-четверте, аналіз товарів та технологій;

По-п'яте, ноосферна концепція В. Вернадського як гарант діалогу культур.

Діалог різних культур у глобалізаційному світі, стає проблематичним. Дослідники Р. Апресян, А. Гусейнов, А. Прокоф'єв

порушують питання про те, як у можливі теорії справедливого глобального світоустрою можуть бути інтегровані якісні відмінності культур і народів. Тільки в межах основоположної гуманістичної ідеї рівності глобалізація може отримати «моральну санкцію» [1, с. 149]. Символ «минулого – теперішнього – майбутнього» концептуалізує обережне ставлення до символічного спадку. Сучасна людина у швидкому потоці інформації не в змозі усвідомити вищі символічні досягнення минулих епох. Порушується синхронізація культури (з одного боку, сучасна сфера комунікацій значно розширила рівень інформації, з іншого – немає адаптації до символічних цінностей системи духовності через споживчий пріоритет «одномірної людини»).

Онтологія феномену людини складає новий перелік символічних концепцій: згадана нами раніше символ «одновимірної людини» Г. Маркузе, доповнюються символами «мегамашини» Л. Мемфорда, «Номо inteligens» Й. Масуди, «Манекена» Ж. Бодрійяра. Е. Фромм подає визначення: «Мегамашина – це повністю організована й уніфікована соціальна система, у якій суспільство функціонує на зразок машини, а люди – подібні до її частини» [2, с. 139]. І далі доповнює цей символ символом «Номо consumens» (людини споживаючої), мета якомога більше мати й більше використовувати. Ж. Бодрійяр у тенденціях постмодерністських концепцій подає визначення нового символу: «Манекен цілком сексуальний, але стать у нього немає ніяких якостей. Його стать – мода» [3, с. 186]. У цій концепції ми маємо нове прочитання психоаналізу, де емансипація проявлена в якості «сили насолоди» або «сили моди». Й. Масуда в символі «Номо inteligens» представляє концепцію «нової людини» як певного виду. Автор вважає, що нова людина не є фантазмом, а є генезою та підтверджується результатами сучасної палеантропології, соціобіології, інформаційної науки.

Онтологію символу «Homo inteligen» представляє концепція глобальної громадської спільноти. Ця глобальна спільність стане поліцентрованим і складним суспільством, яке ґрунтуватиметься на найрізноманітніших глобальних вільних інформаційних мережах. У подальшому глобальна громадська спільнота стане синергетичним суспільством, що означає, за концепцією Й. Масуди, «комбіновану взаємодію різних функцій з тим, або сприяти досягненню загального ефекту» [2, с. 357]. Синергетика передбачає радикальні зміни в розумінні відносин між суспільством і природою. Цей філософський світогляд передбачає погляд на природу не як на матерію чи ресурси, а як «на втілення праці чогось, що є поза людським розумінням» [2, с. 359]. Але це в ідеалі, насправді інформаційне суспільство породжує проблеми. Інституціональний бік культури опиняється не тільки онтологічною функціональною базою, але й змістовною детермінантою. Цю тенденцію ми помічаємо в культурі США, де вдалося сформулювати гетерогенну ортодоксію прийдешнього інформаційного простору – «Каліфорнійську ідеологію». Цей феномен являє собою злиття засобів масової інформації, обчислювальної техніки та телекомунікацій у гіпермедію. Цей процес несе інновацію символічних значень. На це вказує видний американський учений Д. Белл. Організаційновихрішень та змін лежить «першість теорії над емпірією та кодифікація знання в абстрактну систему символів» [2, с. 214]. Процес різноманіття та інтенсифікування творчих сил американської еліти підходить до порога інтеграції та різних технологій, що призводить до глибоких соціальних змін. Культурний ідеал міститься тут у вільному самовираженні всередині кіберпростору. Але при всьому замилюванні еліти інтелектуалів і художників розвинули утопічне символічне світобачення, яке міститься в добровільній сліпоті по відношенню до навколишніх нещастя расизму, бідності, деградації середовища. Культурний ідеал «Каліфорнійської ідеології» має тенденцію розростання елітарних груп.

Процес розростання символізації художніх еліт перейшов у розквіт символізації «віртуального класу», який являє інтенції технологічного детермінізму та лібертаріанського індивідуалізму. Символу віртуального феномену інтегрують гібридну ортодоксію інформаційного століття. Відбувся парадокс феномена свободи – чим більше проявлений технологічний бум, тим менше можливості прояву соціальної розумної гуманності. Віртуальний символічний феномен підтриманий у глобальній культурі високотехнічними галузями промисловості та індустрією медіа. Без еліти функціонувати інформаційне глобальне століття не може, тому

що потрібні нові технічно-художні символічні ерзаци телепрограм, ігор, реклами. Отже, новий міф заміни творчості людини творчістю комп'ютера нездійснений. Ця тенденція нового міфу архетипова в теорії «мегамашини» Л. Мемфорда та «Homo inteligen» Й. Масуди. Новий «віртуальний міф» істотно відрізняється від давніх міфів. На цю різницю вказує Мих. Ліфшиц [4]. Давня міфологія, згідно з його концепцією, є наближенням до істини, тоді як сучасна міфологія – свідомий відхід від істини й реальності. Сучасний міф має презирство до реальності та прагне від неї втекти. Альтернативну концепцію висувала С. Лангер [5], визнаючи «віртуальну реальність», яка має просторово-часову характеристику в символах сучасного мистецтва. Ця концепція «віртуальної реальності» стає головною в сучасній глобальній культурі. Зауважимо ще на одній істотній проблемі віртуального феномену. Він вихолощує естетику почуттів і розвиток безпосередніх творчих імпульсів, які характерні в культурі минувшини. На думку Е. Фромма, немає «здібності до творчого та критичного мислення, «тонких» емоційних і почуттєвих хвилювань. У кожній з таких здібностей є своя певна динаміка» [6, с. 368]. Комп'ютерний бум віртуального феномену викорінює, якщо повністю не викоренив, цю динаміку. Сучасна людина та суспільство вже не створюють «ручний» простір, а підкоряються гіперпростору віртуального світу. Новий міф асимілюється в постійному розвитку нових символів масово-інформаційної й телекомунікаційної культури. Сучасна комунікація в галузі інноваційних високих технологій виростила новий «віртуальний клас». Істотною проблемою його детермінізму є розшарування еліти. Вона не має, як раніше в символіці Модернізму, чіткого угруповання інтересів з певною послідовністю своїх програм і феноменів. Сучасна культура стає відкритим комп'ютерним імпульсом «віртуальної реальності». Панує розгубленість і відсутність харизми, авторитету й навіть простого керівництва, як було раніше в культурі Модернізму. З цього приводу дослідник В. Бурлачук зауважує: «У сучасному поліфункціональному суспільстві немає ані „центру“, ані „вершини“» [7, с. 102]. Ми маємо в сучасній культурі репрезентації «віртуального класу», які конкурують одна з одною.

Відчужена раціональність «віртуального класу» зміщує культуру з комерційною рекламою. Сучасна культура асимілюється економікою й не припускає чужорідне утворення культурних феноменів. Економічний відбір залишає за бортом творчу дієздатність іншого символізування. Не кожен суб'єкт має можливість і на освіту, унаслідок економічних претензій, і на подальше проникнення у сферу «віртуального класу». Тут, за концепцією

К. Манхейма, діють три групи відбору: відбір по крові, відбір за володінням і відбір досягнутим успіхом. Найголовнішою детермінантою соціальної несправедливості є те, що «освіченість більшою чи меншою мірою була доступна лише молодому поколінню забезпечених верств» [8, с. 317], не дивлячись на талант та здібності. Це призводить сучасну культуру до закостенілості й нездатності до духовного оновлення. Культура позбавляє себе пріоритету перетворення й свіжих творчих сил, що й відбувається зараз з «віртуальним класом». Тут, як завжди, гостро постає проблема демократії суспільства. На думку соціолога Клода Ейка, «демократія й на сьогодні залишається єдиною відповіддю на проблеми позбавленої єдності сучасності та її штучних технологій й матеріалізму» [9, с. 23]. Сучасна культура як барометр указує на деструкцію сучасного суспільства, позбавленого демократії, гармонії, мислення й творчості. Тут, вважає Г. Маркузе, «сфери культури приводяться до загального знаменника товарної форми» [10, с. 79]. Висока культура загубилася в лабіринтах символізації товарів і технологій, творча еліта не в змозі цього процесу протистояти.

Природа символічних значень сучасної культури підлягає значному перегляду й має тенденцію відходу від традицій. Разом з тим існують центри, які виявляють їх цінність і в той же час традицію. Незважаючи на всю свою новизну, нові символи спираються на шар соціокультури, що їм передує.

Народжуються культури зі своєї символізацією монолокальності, що переходить до символізації полілокальності. Цей процес ми й спостерігаємо у феномені Інтернету сучасного культурного поля, який становить відкриту символічну систему, відбувається певна еклектика символічних значень та одкровень культур і цивілізацій. Зіштовхуються, проблематизуються, виявляються невидимі раніше вислови символів, які не уявляються. У цьому процесі виграє не тільки Західна культура, але й активізується Східна з її специфічною перевтіленістю та асоціативністю.

На думку дослідника Ю. Граніна, «білі міфології аніскільки не кращі жовтих, а східноцентризм та азіоцентризм не краще євро- і західноцентризмів. Найкраще, знімаючи однобічність та цивілізаційну завантаженість дискурсу про глобалізацію, спиратися на весь масив історичних знань» [11, с. 10]. На наш погляд, у символізації Інтернету немає центру, про це свідчить певна відчуженість.

Відомий український філософ С. Кримський виділяв в пізнанні категорії «сакрального» ціннісно-смісловий універсум як сферу людської діяльності, яка «реалізує в системі цивілізацій ноосферну відповідь на космічну відповідь розуму» [12, с. 110]. Ця точка зору узгоджується з концепцією «минуле – теперішнє – майбутнє» В. Вернадського.

Ноосферна концепція в сучасному світі змушує переглянути співвіднесеність людини та суспільства до навколишнього середовища. Щодо екології, на думку А. Вебера, «загострюючи міжнародну конкуренцію, глобалізація провокує антиекологічні практики. Лобіюється зниження національних та міжнародних екологічних стандартів. Глобалізація несе загострення екологічних проблем: зміни клімату, руйнування озонового шару, скорочення біоресурсів та безпрецедентне збільшення забруднення довкілля, що триває» [13, с. 294]. У зв'язку з цим П. Ганчев указує на нову систему філософії, підтверджує концепцію ноосфери В. Вернадського, яка повинна бути «більш екологічною, релятивістською, космологічною та значною мірою антропологічною» [14, с. 165]. Символ «минуле – теперішнє – майбутнє» передбачає діалог культур та їх взаємодоповнення. «Пакт культури» Н. Реріха підтверджував саме це рішення. У світі, що глобалізується, на це вказує дослідник В. Стенін, подолання кризи техногенної цивілізації лежить на шляхах діалогу й систем уявлень Заходу й Сходу, причому «це буде не західна й не східна система цінностей, а дещо третє, що синтезує досягнення сучасної техногенної культури й деякі з ідей традиційних культур, які набувають сьогодні нового звучання» [1, с. 13].

Ноосферна концепція символізує людину в її співвіднесеності з природою, минулим, теперішнім та майбутнім. Людина сприймається в найтоншій крихкій оболонці ноосфери, усвідомлюючи всі протиріччя свого становлення у Всесвіті. Інтегруючи думки геніїв сучасної науки, академік С. Кримський уважав, що «потрібно розширити розуміння пізнання як реалізації не тільки прагматичних завдань, але й руху до подолання кінцевості людського існування, намагнічуючи його вічність» [16, с. 4-5]. Велич Духа втілюється в модусах людської присутності у Світі – Істині, Добрі та Красі. Зустріч з абсолютом «позначається символікою входження світового цілого в духовне буття людини» [15, с. 5].

Наше дослідження сучасних символів світової культури в комплекті ноосферної концепції «минуле – теперішнє – майбутнє» В. Вернадського має наступні висновки:

По-перше, порушується синхронізація сучасної культури. З одного боку поширився рівень інформації, з іншого – немає адаптації символічних цінностей через споживчий пріоритет символу «одномірної людини»;

По-друге, інформаційний простір «Каліфорнійської ідеології» розвинув утопічне символічне світобачення;

По-третє, віртуальне символічне світосприйняття преформує творчий порив сучасної культурної еліти;

По-четверте, висока культура загубилась в лабіринтах знакової символізації товарів і технологій;

По-п'яте, концепція В. Вернадського «минуле – теперішнє – майбутнє» передбачає діалог культур та їх взаємодоповнення.

Природа символу відображає постійне удосконалення традицій релігії, філософії та науки в цілому. Нові символи потрібно адаптувати згідно глибини духовності. В. Вернадський вказував на те, що потрібна однозначна праця в різноманітних галузях пізнання. Синтез символічних значень сучасної культури знімає її протиріччя.

Бібліографічні посилання

1. Диалог культур в глобализирующемся мире / сост. А. А. Гусейнов, В. С. Степин и др. – М. : Наука, 2005. – 428 с.
2. Сучасна зарубіжна соціальна філософія : Хрестоматія / упоряд. В. Лях. – К. : Либідь, 1996. – 384 с.
3. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр. – М. : Добросвет, 2000. – 387 с.
4. Лифшиц М. А. Античный мир, мифология эстетического воспитания : собр. соч. в 3 т. / М. А. Лифшиц – М. : Искусство, 1998. – Т. 3. – С. 336–429.
5. Лангер С. Философия в новом ключе: исследования символики разума, ритуала и искусства / Сьюзен Лангер ; пер. с англ. С. П. Евтушенко. – М. : Республика, 2006. – 287 с.
6. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм – Мн. : Харвест, 2004. – 384 с.
7. Бурлачук В. Архетип героя и политическая борьба / В. Бурлачук // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002. – № 3. – С. 19–27.
8. Манхейм К. Диагноз нашего времени / Карл Манхейм – М. : Юрист, 1994. – 760 с.
9. Ейк К. Небезпечні зв'язки: взаємодія глобалізації і демократизації / Клод Ейк // Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика / наук. ред. Кононов І. Ф. – Луганська Альма-Матер, 2002. – С. 11–25.
10. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М. : REEL-book, 1994. – 368 с.
11. Гранин Ю. Д. Глобализация или вестернизация? / Ю. Д. Гранин // Вопросы философии. – 2008. – № 2. – С. 3–13.
12. Крымский С. Б. Ціннісно-смісловий універсум як предметне поле філософії / С. Б. Крымский // Філософ. і соці. думка. – 1996. – № 3-4. – С. 102–116.
13. Дилеммы глобализации. Социумы и цивилизации: иллюзии и риски / [ред. кол.: Т. Тимофеев, К. Денчев]. – М. : Вариант, 2002. – 528 с.
14. Ганчев П. Глобализация цивилизации и необходимость новой формы философии / П. Ганчев // Вопросы философии. – 2007. – № 8. – С. 160–165.
15. Крымский С. Б. Познание как трансцендентность Софии / С. Б. Крымский // Collecium: Международный научный журнал. – 2004 – № 14. – С. 4–8.

Бугаев В. И. Современные символы мировой культуры в контексте ноосферной концепции «прошлое – настоящее – будущее» В. Вернадского.

Статья анализирует философские взгляды духовности символов современной культуры в комплексноноосферной концепции В. Вернадского. Автор указывает на квазикультурные тенденции становления символов современной культуры; развитие утопического символического мировосприятия «Калифорнийской идеологии»; преформирование творческого порыва современной культурной элиты. Высокая культура потерялась в лабиринтах символикации товаров и технологий.

Концепция В. Вернадского указывает на то, что нужна одновременная работа в разнообразных отраслях познания.

Ключевые слова: ноосферная концепция «прошлое – настоящее – будущее», символ, «Калифорнийская идеология», преформация.

Bugaev V. Modern characters of world culture in the complex of noosphere conception the «past-present-future» of V. Vernadskiy.

In the article the philosophical looks of spirituality of modern culture characters in the complex of noosphere conception of Vernadskiy are analysed. The synchronization of modern characters of culture, symbolizing of modern informative space, virtual symbolic perception of the world, symbolizing of modern commodities and technologies were discussed.

The author considers the «past-present-future» conception of V. Vernadskiy to be the guarantor of dialog of cultures in the modern world. Due to this conception in becoming of modern culture the tendencies of violation of synchronization, Tendency of kvazicultura come to light it is talked about an utopian symbolic world view. By an example «Californian ideology» which developed the utopian symbolic world view of modern informative space serves it. Virtual symbolic perception of the world preforms a creative gust of modern cultural elite. A high culture got lost in the labyrinths of the sign symbolizing of commodities and technologies.

Character nature assumes permanent perfection of traditions of religion, philosophy and science on the whole. New characters need to be adapted in obedience to the depths of traditions of spirituality of culture. V. Vernadskiy specifies on that simultaneous work is needed in various industries of cognition. The synthesis of symbolic values of modern culture takes off its contradiction.

Keywords: noosphere conception, «past-present-future», character, «Californian ideology», preformation.

Надійшла до редколегії: 14.01.2014 р.